

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR**

**A NEMEK ESÉLYEGYENLŐSÉGE AZ EURÓPAI UNIÓBAN ÉS
MAGYARORSZÁGON**

SZAKDOLGOZAT

KÉSZÍTETTE:

BUDAPEST

2006

TARTALOMJEGYZÉK

1. A DOLGOZAT CÉLJA	2
2. BEVEZETÉS	3
3. A NEMEK TÖRVÉNYI ESÉLYEGYENLŐSÉGE AZ EURÓPAI UNIÓBAN	6
3.1 Mi az esélyegyenlőség?	7
3.2 A közösségi politikák egymásra épülése az Európai Unióban, történeti áttekintés	8
3.3 Közösségi politika, jogok a nemek esélyegyenlőségében	11
4. NŐK ÉS FÉRFIAK ESÉLYEGYENLŐSÉGE AZ UNIÓBAN A GYAKORLATBAN	14
5. ESÉLYEGYENLŐSÉG MAGYARORSZÁGON	18
5.1 Mit mutat a statisztika?	19
5.2 A kormányzat szerepvállalása, törvényi, intézményi feltételek	22
5.3 Primer kutatás: a nők esélyegyenlősége	27
5.3.1 A kutatás terve, lefolyása	27
5.3.2 A kutatási eredmények	29
6. A TOVÁBBLÉPÉS LEHETŐSÉGEI	42
7. ÖSSZEGZÉS	44
IRODALOMJEGYZÉK	45

1. A DOLGOZAT CÉLJA

Az Európai Unió külön irányelvben foglalkozik a nemek közti esélyegyenlőségével. Kíváncsi voltam, melyek ezek az irányelvek, miért jöttek létre, hogyan valósulnak meg.

Mivel Magyarország 2004 tavaszán csatlakozott az unióhoz, arra is kíváncsi voltam, eleget tesz-e az uniós elvárásoknak az esélyegyenlőség terén. A dolgozat – azon kívül, hogy bemutatja a Közösségen belüli esélyegyenlőségre való törekvéseket és a napjainkat jellemző helyzetet - nagyobb terjedelemben foglalkozik az esélyegyenlőség magyarországi megvalósulásával, az esélyegyenlőtlenség helyzetével, az okokkal és a lehetséges megoldásokkal.

A szakdolgozat alaphipotézisének azt a gondolatot választottam, hogy Magyarországon lemaradásban az unióhoz képest az egyenlő bánásmód és a nemek közti esélyegyenlőség elvének elégtételében, még akkor is, ha az unió tagállamainak nem mindegyike tesz eleget a vonatkozó kívánalmaknak és a különböző Szerződésekben foglaltaknak, amelyek iránymutatóak.

A másik indok arra, hogy a magyarországi helyzetre fókuszálok, mert itthon egyre gyakoribb téma az esélyegyenlőség, pontosabban szólva nemek közti esélyek egyenlőtlensége. Áttekintést adok az irányelvek kialakulásának történetéről, a jelen helyzetről, és összegezni akarom azt is, hogy hogyan és miért alakult a napjainkat jellemző helyzet az esélyegyenlőség terén.

Említés szintjén foglalkozom a férfiak diszkriminációjával és kiemelt a nők hátrányos megkülönböztetésével, ugyanis az EU irányelvei is azért alakult ki elsősorban, mert a nők szenvedtek hátrányt az élet több területén.

2. BEVEZETÉS

Elgondolkodott már valaki azon, hogy miért van az IKEÁ-ban a férfi wc-ben is pelenkázó? És azon, hogy miért szól egyre több újságcikk, riportfilm arról, hogy a nők nehezebben jutnak álláshoz? És az eszébe jutott valakinek is, hogy a nők bizonyos egészségügyi vizsgálatát támogatja a társadalombiztosítás, míg a férfiakét nem?

Ilyen és hasonló kérdések sokszor maradnak megválaszolatlanul. Pedig nemcsak a nemek – hanem például a fogyatékkal élők és az egészségesek, a falun és a városban élők, a romák és a magyarok – közötti esélyegyenlőtlenségi különbségek felszámolására több törekvés is mutatkozott Magyarországon a rendszerváltozás óta, még pontosabban az elmúlt néhány évben. Létrejött előbb az esélyegyenlőségért felelős tárca nélküli miniszteri poszt, majd az esélyegyenlőségi minisztérium - amely ma beolvadt egy másikba -, időközben felállt az Egyenlő Bánásmód Hatósága, főként a női mozgalmak egyre hangosabbak, valamint nálunk is felütötte a fejét a gender studies, azaz a társadalmi nemek tudománya. Igaz, egyelőre nem intézményesült.

A nemek közötti esélyegyenlőtlenség és esélyegyenlőség fontos téma azért is, mert Magyarország 2004. május 1-jén csatlakozott az Európai Unióhoz. Az unió pedig külön irányelvben foglalkozik a nemek esélyegyenlőségével, mert tagállamaiban még mindig nem valóság a nemek közötti esélyegyenlőség. „A legtöbb tagállamban még mindig jelentősek a bérkülönbségek, elvétve találni csak női minisztert vagy magas szintű gazdasági vezetőt, mindennaposak a diszkriminatív álláshirdetések. A legfőbb versenytárshoz, az Egyesült Államokhoz képest ezen a téren is lemaradt az EU, sok még a teendő. Persze jelentős különbség van az egyes tagállamok között, hiszen a skandináv tagországokban vagy Hollandiában sokkal előrébb tartanak ezen a téren, mint a mediterrán régió országaiban – Spanyolországban, Görögországban vagy Olaszországban.”¹

Arról már nem is beszélve, hogy nemcsak a skandináv térségben működő esélyegyenlőséghez képest Magyarország is óriási lemaradásban van, mind a törvénykezés, mind a mindennapos gyakorlat terén, hanem az unióhoz viszonyítva is. Még akkor is, ha intézményesülni látszik a nemek közötti esélyegyenlőség a többi diszkriminatív megnyilvánulás elleni törekvéssel egyetemben.

Hogy néhány példát említsek: a nők fizetése – akárcsak az unióban általában – 15-30 százalékkal alacsonyabb, mint a férfiaké, a nők nehezebben találnak munkát, elsősorban a gyermekes asszonyokat éri a munkaerőpiacon diszkrimináció, a nők elvétve jutnak vezető beosztásba, az anyaságot „lenézik”, kevesebb beleszólásuk van a politikai döntésekbe, mert jelentősen kevesebb a női országgyűlési képviselők száma, mint a férfiaké. S mindeközben jóval nagyobb teher hárul rájuk, többnyire a nő a család motorja, a munkája (hivatása) mellett ellátja a családot és a házimunkát. Persze ott vannak az egyedülálló, dolgozó lányok, közkeletű kifejezéssel a szinglik, akik dolgoznak ugyan, többségük felsőfokú oktatási intézményben is tanult, és gyakran pejoratívan vénlánynak titulálják őket. A leghátrányosabb helyzetben azonban a gyermekükkel vagy gyerekeikkel egyedül maradt anyák vannak, akiket nemcsak „leírnak” az emberek, hanem gyerekeik is hátránnyal indulnak az életnek.

Úgy teljes a kép, ha szólnunk arról is: vannak azonban olyan életterületek, ahol nem a nőket, hanem a férfiakat éri diszkrimináció. Ilyen például az apaság. Igaz, hogy biológiailag megváltoztathatatlan a tény, hogy a nő szüli meg a gyermeket, de vannak olyan férfiak, akik a pici gondozásában sokkal nagyobb szerepet vállalnának – esetleg kényszerből -, mint amennyi adatik. Ma már Magyarországon is mód van arra, hogy az édesapa maradjon otthon a gyermekével három éves koráig, de arra még nincs lehetőség, hogy miként az anyukák sokasága, a karon ülő babájával végezze például a nagybevásárlást. A kérdés nem azért fontos, mert mindenáron magunkkal kell vinni a gyermeket a bevásárláshoz, de van olyan helyzet, amikor vásárolni kell, és a kicsit nem tudjuk kire bízni. Az anyukák könnyebb helyzetben vannak, a legtöbb bevásárlóközpont női toalettjében van arra mód, hogy szükség esetén átpelenkázza a gyermekét, ugyanakkor

az apukák ezt nem tehetik meg, hiszen a férfi wc-kben nincs pelenkázó. Kivéve az IKEÁ-ban.

De miért csak ott?

AZ IKEA svéd bútóráruház, s mint ilyen, nemcsak az anyaországban igyekezett ilyen módon eleget tenni a nemek között esélyegyenlőségnek, hanem azokban az országokban is, ahová áruházakat telepített. Ezt tudva, nincs mit csodálkozni a dolgozat felvezető kérdésén.

Csakhogy az IKEÁ-nak egyelőre nem vagy kevés követője akadt.

A felsoroltak alapján nem véletlen, hogy az unió egyik legfontosabb politikai célja a nők és férfiak közti esélyegyenlőség biztosítása, és az sem véletlen, hogy Magyarországnak az uniós csatlakozása után kötelessége követni az EU normákat. Jóllehet az elmaradás nagy, legalábbis a gyakorlatban.

7. ÖSSZEGZÉS

Nem lehet mentség, hogy Magyarország mind a törvényi, mind a politikája, mind az intézményei tekintetében lemaradásban van az unióhoz képest. Ugyanis nemcsak arról van szó pusztán, hogy a hátrányt kell behozni az unióval szemben, hanem a nők többszörös diszkriminációját kell felszámolni. Erre nemcsak azért van szükség, mert több dolgos kézre van szüksége a társadalomnak. De csökken a gyerekszám, a házasságkötések száma, a társadalom alappillére, a család felbomlóval, a nemi szerepek változnak és újabb kihívások elé állítják a nőket és férfiakat egyaránt, és nem utolsósorban és talán a legfajsúlyosabban arról is szó van, hogy a nő a saját bőrén is jól érezze magát, női mivolta nem jelentsen hátrányt. Legalábbis a nő mozgalmak többsége azt hangoztatja.

Teendő akad, még akkor is, ha sok lépést haladt előre Magyarország az uniós irányelvek, a nők céljainak megvalósítása felé.

„Összességében megállapítható, hogy a nemek kérdését célzó politika terén (Magyarországon) 2004 óta előrelépés nem történt. A nők társadalmi helyzetének javítása mint cél – mely korábban sem kapott kellően hangsúlyt -, 2004 második felétől gyakorlatilag teljesen lekerült a magyar közpolitika napirendjéről. Nincs határozott és egységes akart az ügyben. Míg az esélyegyenlőségért felelős minisztérium felvállalja és képviseli az egyéb hátrányos helyzetű csoportok problémáját, a női egyenlőség kérdésében feltűnően nem hallatja a hangját.”³¹

A dolgozat primer kutatása olyan eredményekkel járt, amelyek néhol ugyan visszaköszönnek a szakirodalomban, de néhol gyökeresen különböznek attól.

A válaszadók a nők munkaerő-piaci helyzetét nehezebbnek látják, mint a férfiakét, és tudják, hogy a nők kevesebb bért kapnak ugyanabban a pozícióban, mint a férfiak. Emellett azonban nem látnak megoldást a pozitív diszkriminációban.

A felmérésben részt vevők szerint a nők esélyegyenlősége nem kap elég hangsúlyt a közéletben és a médiában, és az emberek sem tesznek a hátrányos megkülönböztetés ellen – amely a szakirodalomban is említett társadalmi közönyt támasztja alá még akkor is, ha a társadalmi közöny jelenlétére irányuló konkrét állításra a válaszadók semleges értékelést adtak.

A felmérésben részt vevők véleménye szerint a munkavállalók nem ismerik egyenlő bánásmóddal kapcsolatos jogaikat, és azt még kevésbé tudják, hova fordulhatnak jogorvoslatért. Ez szintén egybevág a szakirodalommal.

A válaszadók szerint azonban Magyarország nincs nagymértékben lemaradva az EU-hoz képest az egyenlő bánásmód terén, amely viszont a szekunder kutatás egyik eredményének pontosan az ellentéte.